

M. Virág Zsuzsanna

Középső rézkori kerámialeletek Zalavár-Basaszigetről (A Balaton-Lasinja kultúra tipológiájának és belső kronológiájának kérdéseiről)

A Zalavári-hát keleti peremén fekvő Zalavár-Basaszigeten, a Kis-Balaton rekonstrukcióját megelőző leletmentő ásatások során, 1984–1989 között a Balaton-Lasinja kultúra településének centrumában összesen 3200 m²-nyi területet kutattunk át (1. kép).¹ Miután a lelőhely feltárásának jelentős újdonságaival — a kultúra első ízben megfigyelt földfelszíni épületeinek nyomaival és rézleleteivel — már több ízben foglalkoztunk (M. VIRÁG 1986; 1989; 1990; 1996; 2003), most a település „szokványos” kerámialeleteinek értékeléséből nyert információkat foglaljuk össze.

A Balaton-Lasinja kultúra zalavár-basaszigeti településének kutatása során, a humuszban és az objektumokban egyaránt viszonylag kevés kerámiatöredéket találtunk. Az épületalpok mellett feltárt összesen 167 különböző méretű és rendeltetésű gödör közül mindössze 119 tartalmazott kerámialeletet. Ezek közül 83 objektumban csak kevés vagy minimális, csupán kormeghatározásra alkalmas kerámialelet került elő, nagyobb mennyiségű, tipológiailag is értékelhető leletegyüttest alkotó edénytöredék mindössze 36 gödörből származik. A településen előkerült töredékek többsége különböző edényekhez tartozik, kiegészíthető példányt nem találtunk. E jelenség egyik kézenfekvő magyarázata az edénytöredékek egy részének újbóli felhasználása lehet, amelyet a kerámiazúzalék soványító anyagként történő alkalmazása alapján valószínűsíthetünk.

A feltárt épületalpok és gödrök szuperpozíciója alapján a település életében három építési fázist különíthettünk el (M. VIRÁG 2003, 380–384; M. VIRÁG 2004). Az épületek elhelyezkedése, egymáshoz való viszonya alapján az objektumok megújítása folyamatosan történhetett, nem tapasztaltunk olyan jelenséget, amely alapján az egyes építési fázisok között a telep elhagyására következtethetnénk. A földfelszíni geren-

davázás épületek fennállásának idejét óvatosan becsülve, a település életét maximum 100 évre feltételezhetjük. A települési jelenségek értékelése során megállapított belső időrend ellenére a kerámia — a készítés technikája, az edényformák és a díszítésmódok tekintetében egyaránt — egységes képet mutat, így a tipológiai elemzést a teljes leletegyüttesre vonatkozóan összesítve végeztük el.

A kerámialeletek általános jellemzése

A kerámiakészítés technikája

Az edények *színe* általában világosbarna, illetve a barna különféle árnyalata. Hiányzik a fényezett fekete kerámia és a grafitozás. A *kerámia anyaga* többnyire gyenge minőségű, viszonylag kevés agyagot tartalmaz. Soványításra sokszor kerámiazúzalékot használtak, de gyakori a homok alkalmazása is. Az edények *felülete* általában polírozott. Az ilyen módon tömörített felület gyakran levált az edények felszínéről.

Kerámiatípusok

Tálak

A tálak között mély, fazékszerű és laposabb formák egyaránt előfordulnak, mindkét alaptípus esetében. A tál lehet díszített (2. kép 7) vagy díszítetlen (3. kép 11; 4. kép 1, 4, 7).

Bikónikus táltípus: A tálak rövid felső része enyhén domború, ritkábban egyenes vagy kissé homorú. Az alsó rész kissé homorú, vagy kónikus, de a laposabb forma esetében erősen homorodó is lehet (2. kép 4). Ez utóbbiak elképzelhetően nem önálló tálak, hanem talpas edények tálrészei voltak.

A bikónikus táltípus *változatai:* a) A felső rész általában kannelúrával díszített. A kannelúras díszítés

leginkább a kisebb tálakat jellemzi (pl. 2. kép 1–4). b) A kannelúra ritkábban a törésvonal alatt is folytatódik (pl. 2. kép 5). c) Előfordul a törésvonalról lelógó csepp alakú bütyökdísz, amely lehet díszítetlen, vagy kannelúrázott (pl. 2. kép 2–4). d) A törésvonalon vagy az edény felső részén elhelyezett korong alakú bütyök általában a mélyebb formákon jelenik meg (pl. 2. kép 6; 3. kép 8). Egyes esetekben a korong kannelúrákkal díszített (2. kép 8). e) A törésvonalon megtalálható a felső részén csörszerűen megemelkedő vízszintes fül alkalmazása is. A tál lehet díszített (2. kép 7) vagy díszítetlen (3. kép 11).

Behúzott peremű táltípus: Ritkábban előforduló forma. Az alsó rész általában kónikus.

A behúzott peremű tálak *változatai:* a) A felső rész kannelúrázás díszítésű (pl. 3. kép 2; 3. kép 10). b) A felső rész díszítetlen (pl. 3. kép 6). c) Az edények öblén előfordul a korong alakú bütyökdísz alkalmazása is (3. kép 9). d) A tálak legnagyobb szélességénél megtalálható a felső részén csörszerűen megemelkedő vízszintes fül alkalmazása is (3. kép 4).

Cilindrikus felső részű táltípus: A tálak alsó része kónikus. Ritka, különleges forma a peremen felmagasodó, felülről benyomott bütyökkel ellátott tál (3. kép 5).

Kónikus tál: Ritka, különleges forma. A peremen a fentihez hasonló kiképzés látható, amely ebben az esetben vízszintesen átfúrt (3. kép 7).

Talpas tálak

A kisebb méretű *behúzott peremű*, illetve *bikónikus tálak* laposabb változatainak egy része, erőteljesen homorodó alsó résszel, elképzelhetően ehhez a formához tartozhatott. Néhány esetben a talp indítása ezt egyértelműen bizonyítja (pl. 4. kép 1).

Talprész kis számban fordul elő a település leletei között. A talpak felső része a megfigyelhető esetekben harangszerűen kiöblösödik (pl. 4. kép 9). A talprész alja az előforduló töredékek alapján erőteljesen kihajló lehetett (pl. 4. kép 11), amelyet egy esetben kannelúrával is díszítettek (4. kép 11). Megtalálható a leletek között az enyhén vagy erőteljesebben kiszélesedő aljú talpforma is (4. kép 10, 12).

Korsók

Az ívelt fülek *egyfülű korsók* részei lehetnek, bár hasonló fülek kétfülű edényekhez is tartozhattak (KALICZ 1991, 8. ábra 1–3; HORVÁTH–SIMON 2003, 21. ábra 6). Ez utóbbi forma előfordulása a kerámialeletek töredékessége miatt nem állapítható meg. Az analóg lelőhelyek példája alapján esetünkben gyakrabban az egyfülű korsótípus jelenléte valószínűsíthető. A jellemzően ovális keresztmetszetű fülek legtöbbször díszítetlenek (pl. 5. kép 17), de előfordul azok kannelúrázott mintázata is, amely lehet ferde

(pl. 5. kép 6) vagy V alakban összefutó párhuzamosokból áll (5. kép 3). A valószínűsíthetően kissé felmagasodó, peremből induló fül a törésvonalra vagy a has ívére támaszkodott.

A korsók formája általában nyújtott (pl. 5. kép 1), az ívelt típus esetében kissé zömökebb lehetett (pl. 5. kép 4).

Bikónikus forma: A nyak és az alsó rész enyhén homorú. A törésvonal fölött az edény oldala gyakran keskeny sávban párnaszerűen kidomborodik. Ez a rész többnyire kannelúrázás díszű, a mintázat függőleges (pl. 5. kép 1, 10) vagy vízszintes „V” alakban összefutó kannelúrákból áll (5. kép 8, 11). A bikónikus formán ritkábban fordul elő, hogy a nyakrész vízszintes kannelúrákkal díszítik (5. kép 11).

Ívelt oldalú forma: Kissé „S” alakú. A nyakon, a perem közelében, többször előfordul a vízszintes kannelúrázás díszítés. Alatta a nyaki- és hasi részen leggyakrabban háromszög alakban összefutó kannelúra dísz alkalmaztak (5. kép 2, 4–5, 7, 9, 17). A has íve fölött ritkán megjelenik a girlandszerű kannelúrázott vonalköteg is (5. kép 13).

Hordó alakú edények

Hasi részükön általában függőleges, ritkábban felül felcsúcsosodó tetejű vízszintes fület helyeztek el.

„S” profilú forma: Gyakori típus. Általában enyhén kihajló peremű, ívelt hasú, erősen öblösödő forma jellemzi (pl. 6. kép 4).

Bikónikus forma: Ritkább típus lehetett. A törésvonalat valószínűleg ennél a formánál is lekerekítették (pl. 6. kép 1).

Ívelt oldalú forma: Az edények öblén, vagy ritkábban az edény felső részén vízszintes vagy függőleges fül, illetve bütyökdísz található (5. kép 2–3).

Agyagkanalak

A rövid nyélcsővel ellátott forma jellemző a leletgyűttesben. A csőrész lehet kissé megduzzadó (4. kép 3) vagy enyhén kónikus (12. kép 2, 5–6). Ritkán a kanalak nyélcsővét is díszítették kannelúrázással (12. kép 2). A fejrész díszítésének szokására nincs adatunk a leletek között.

Fedők

Jellemző a vízszintes, kerek forma, középen egyszerű lekerekített fülel. Díszítetlenek.

Változatok: a) A fedő peremrése lekerekített (pl. 6. kép 5). b) A fedő a szélek felé megvastagodik, a perem éles szögben záródik (6. kép 7, 9).

Szűrőedény

Kisméretű edényalak sűrű átfúrásokkal (6. kép 6, 8). Teljes forma nem rekonstruálható a leletgyűttesben.

Díszítésmódok

Bemélyített díszítés

Technika: Besimított kannelúra. Kialakítása során a felület nem sérül. A kannelúrákat egymás mellett párhuzamosan, sűrűn behúzgálva készítették. Igen ritka a karcolt díszítés (5. kép 12) és a sekély pont-benyomás (2. kép 1).

Alkalmazása: 1. Tálak felső részén (pl. 2. kép 1–4, 7), ritkábban a törésvonal alatt is (pl. 2. kép 8; 3. kép 1). 2. Korsók öblén (pl. 5. kép 4, 9), öble felett (pl. 5. kép 1, 10, 15), ritkábban a nyaki részen is (pl. 5. kép 2, 4–5, 7, 9). 3. Ritkán agyagkanál nyélcső részén (4. kép 2). 4. Egy esetben edény fenékrészén (4. kép 8). 5. Egyszer fordul elő edény belsejében (5. kép 16). 6. Megjelenik csótalpas tál talprészének díszítéseként is (4. kép 11).

Motívumok: 1. Rombusz alakban egymással szemben elhelyezkedő párhuzamos zezug vonalkötegek (pl. 2. kép 2). 2. Egymás alá háromszög alakban befutó kötegek (pl. 5. kép 4–5, 7, 9). 3. Csúcsban összefutó párhuzamos ferde vonalkötegek. Ritka az üresen maradó háromszögben a vonal mellett benyomkodott pontors dísz (2. kép 1). 4. Függőleges kannelúra (3. kép 10). 5. Vízszintes kannelúrák az edények nyakán (pl. 5. kép 4–5, 7). 6. Enyhén ívelődő kannelúrákból álló vonalkötegek ritkán fordulnak elő (5. kép 14–15). 7. A leletanyagban egy edényen fordul elő a nap vagy virág alakú motívum, amelyet középen egy lencseszerű bemélyítésből és a körülötte elhelyezkedő szíromszerű bemélyítésekkel alakítottak ki (5. kép 2).

Plasztikus díszek

Alkalmazása: 1. Bikónikus mély tálakon a törésvonalon (pl. 2. kép 6) vagy a törésvonal fölött (pl. 3. kép 8). A behúzott peremű tálakon a has ívén (pl. 3. kép 1–9). 2. Kisebb bikónikus lapos tálakon a törésvonalon (2. kép 3–4). 3. Kisebb méretű hordóforma edények öblén (6. kép 2–3). 4. Különleges esetekben az edények peremén (3. kép 5).

Formái: 1. Korong alakú (2. kép 5–6, 8; 3. kép 8), ritkábban ovális lapos bütyök (3. kép 9) bikónikus mély tálakon. A bütyökdísz felülete lehet egyenes (3. kép 8) vagy kissé homorú (2. kép 8). 2. Csepp alakú, lelógó (2. kép 2–4), vagy felálló bütyökdísz (2. kép 1) a bikónikus tálak törésvonalán. A bütyök lehet függőlegesen átfúrt (4. kép 4, 7), kannelúrával díszített (2. kép 3–4), vagy díszítetlen (4. kép 1). 3. A függőleges hosszúkás bütyök (6. kép 3) ritkább, kevésbé jellemző típus. 4. A kerek legömbölyített bütyök (6. kép 2) ugyancsak kevésbé jellemző forma.

Értékelés

A település huzamosabb fennállását és az objektumok között megfigyelhető időrendi különbségeket alapul véve adódott a lehetőség, hogy kísérletet tegyünk az egységes képet mutató kerámián belül olyan tipológiai különbségek meghatározására, amelyek esetleg támpontot nyújthatnak a Balaton-Lasinja kultúra belső időrendjének megállapításához. A település leleteinek átfogó tipológiai vizsgálatát követően az egymással szuperpozícióban lévő objektumok kerámialeleteit vetettük össze. Összesen tizenhét esetben volt lehetőség egymást metsző vagy érintkező objektumok megfigyelésére; a minimális, csak kormeghatározásra alkalmas leletanyag azonban több esetben nem elégséges alapvető tipológiai eltérések megállapításához. Nem alkalmasak ilyen elemzés elvégzésére az egymást metsző lelet nélküli és leletet tartalmazó objektumok sem. Jó támpontot jelentenek azonban a viszonylag több leletet tartalmazó, egymással szuperpozícióban lévő 101., 104. és 105. objektumok, amelyek közül a stratigráfiai megfigyelések alapján a 105. bizonyult legkésőbbinek (1. kép). A három objektum kerámialeletei között mindössze az edényformák tekintetében mutatkozik különbség, amennyiben a legkésőbbi, 105. objektum leletegyütteséből hiányzik a Balaton-Lasinja kultúra egyik alaptípusa, a bikónikus tál. Ugyanakkor mindhárom objektum esetében megegyező a kerámiatechnika, a kannelúrák díszítésmód hangsúlyos jelenléte (pl. 2. kép 4; 4. kép 2; 5. kép 6, 9, 14). Mind-egyik objektumban található korsóhoz tartozó töredék is. A legidősebb 101., és a legfiatalabb 105. objektumban ugyanúgy előfordul a felső részén csőrszerűen megemelkedő vízszintes fül, az ívelt oldalú korsó (pl. 5. kép 9), és a csótalpas tál töredéke is (pl. 4. kép 9).

A kerámialeletek tipológiai egysége állapítható meg a stratigráfiailag nem értékelhető leletegyüttesek esetében is, annak ellenére, hogy a települési jelenségek által bizonyított belső időrend szerint a telep életében ezek azonos, vagy eltérő időben létező objektumok egyaránt lehettek.

A fentieket összegezve megállapítható, hogy a Zalavár-Basaszigeten feltárt település kerámiaanyaga egységes, az egymással szuperpozícióban lévő objektumok leletegyüttesei között sem tapasztalható alapvető különbség. Az objektumoknál megfigyelhető stratigráfiai eltérés a leletanyagban nem mutatható ki. A kevés leletanyagot figyelembe véve hiba lenne az egymást metsző és így időrendi eltérést mutató objektumokból származó leletegyüttesek esetében bizonyos tipológiai jegyek, edényformák jelenlétének vagy hiányának kronológiai jelentőséget tulajdonítani. A leletegyüttes részletes vizsgálata alapján világos, hogy az

alapvető edényformák és díszítésmódok a település életében mindvégig jelen voltak, olyan tipológiai különbség, amely időrendi eltérés jellemzését tenné lehetővé, a rendelkezésre álló adatok alapján nem definiálható.

A Balaton-Lasinja kultúra tipológiájáról és belső időrendjéről

A magyarországi Balaton-Lasinja kultúra meghatározása és leletanyagának részletes bemutatása Kalicz Nándor nevéhez fűződik (KALICZ 1969; 1970; 1973; 1973a; 1991; 1995). A kezdetben balatoni csoportként leírt komplexum legidősebb tagjaként megállapított leletanyag ma elfogadottan önálló kultúraként képviseli a dunántúli középső rézkor első fázisát, a Lengyel kultúra legkésőbbi szakaszát követően. Miatán a mai Alsó-Ausztria, Burgenland, Stájerország, Karintia, Szlovénia, ÉNy-Horvátország, valamint Kelet-Bajorország területének kulturális összetartozása a Dunántúllal már a kutatás kezdeti szakaszában látható volt, a magyar kutatók a Balaton-Lasinja kultúra elnevezést a kultúrakomplexum teljes elterjedési területére vonatkoztatják (KALICZ 1982; 1991; 1995; BÁNFFY 1995a; HORVÁTH 1991, 123; HORVÁTH 1996). A külföldi kutatók egy része a Stojan Dimitrijević-től származó Lasinja-kultúra elnevezést alkalmazza a komplexumra (DIMITRIJEVIĆ 1961, 84; TASIĆ 1995, 36–38; KRAMER 1988, 55; OBEREDER 1989, 7–8; MARKOVIĆ 1994, 161).

Ettől eltérő vélemény képvisel Ruttkay Erzsébet, aki nem tartja teljesen egységesnek a kultúrkört, abban eltérő színezetű típusokat, csoportokat állapít meg, de a korai Bodrogkeresztúr kultúrával egyidős, a Lengyel kultúra elemeit hordozó csoportok összességére egységesen az Epilengyel-horizont fogalmat alkalmazza (RUTTKAY 1994, 221). Az alsó-ausztriai és burgenlandi lelőhelyeket Bisamberg-Oberpullendorf néven foglalta össze (RUTTKAY 1976, 285), a karintiai és stájerországi leleteket Kanzianberg-Lasinja csoport megnevezéssel különíti el. A két csoport anyagában eltérést jelent az előbbi kerámia jellegzetességei közül hiányzó vonalas és beszúrt díszítés, valamint a perem és a törésvonal bevagdosása (RUTTKAY 1996). A díszítésében erőteljes déli elemeket (kannelúra) felmutató Balaton-Lasinja csoportot különállónak tartja (RUTTKAY 1991, 160–161, 176; RUTTKAY 1994, 222). Juraj Pavúk tipológiai különbségek alapján ugyancsak regionális csoportokat különít el az általa szélesebb értelemben bevezetett Epilengyel-Lengyel IV. horizontban (PAVÚK 2000).

A kerámiával kapcsolatosan szükséges foglalkoznunk a Balaton-Lasinja kultúra eredetének kérdésével

is, amely elsősorban a változásokra legérzékenyebben reagáló kerámiai jellegzetességeken keresztül vizsgálható. A legtöbb kutató helyi alapokból induló töretlen fejlődést valószínűsít (MARKOVIĆ 1983; DIMITRIJEVIĆ 1978, 81; TASIĆ 1986; TASIĆ 1995, 37; RUTTKAY 1991, 167–170). A kerámiában mutatkozó jellegzetességek közül a Balaton-Lasinja kultúrában is tipikus kiöntőcsöves edények, éles törésvonalú és törésvonal nélküli bikónikus tálak, a fekete polírozott áru a dél-dunántúli lelőhelyeken már a Lengyel kultúra késői fázisának második felében — Lengyel IIIb — megjelentek (KALICZ 1995, 39), majd újabb déli impulzusok vezetnek a Balaton-Lasinja kultúrát alapvetően meghatározó kerámiai jellegzetességek feltűnéséig. A Lengyel alapon kialakult java rézkori kultúrák abban különböznek egymástól, hogy észak felé haladva egyre kevesebb balkáni elem található a kerámiájukban. Ezt bizonyítják a Győr környéki feltárások leletegyüttese is (T. NÉMETH 1994; M. EGRY 1999; 2001; 2003), amelyekben a jellegzetes edényformák feltűnése mellett már csak igen szórványosan jelenik meg a kannelúrás díszítés (T. NÉMETH 1994, 8. ábra 12). Bánffy Eszter szerint az első balkáni elemek még a Balaton-Lasinja kultúrát megelőző időszakban, az ún. nyugati úton, vagyis a későbbi elterjedési területen juthattak Közép-Európába (BÁNFFY 1990, 67–70; 1994, 240–249; 1995a; 1995b, 11–13; 1996). Korábban Károlyi Mária, a leletanyag szlovéniai összefüggései alapján, ugyancsak kereskedelmi kapcsolatok közvetítő szerepére gondolt (KÁROLYI 1992, 79–82). Bánffy Eszter véleménye szerint e kapcsolatok iránya DK–ÉNy-i volt (BÁNFFY 1999, 51–53).

Egyetérthetünk Ruttkay Erzsébet véleményével, amely szerint a Balaton-Lasinja kultúrába — szerinte Epilengyel-horizontba — utalt kultúrkörbe tartozó, különböző elnevezéssel illetett leletanyag-csoportok az egységes kultúrkörön belül nyilvánvaló regionális különbségeket fejeznek ki, amelyek között nem húzható éles határ (RUTTKAY 1991, 160–161, 176; RUTTKAY 1994, 222; KALICZ 1995, 38). A leletanyag gyarapodásával — a kétségtelen összetartozás ellenére — „regionális” különbségek mutatkoznak a dunántúli területeken is. Színesíti a képet a lelőhelyek közötti lokális eltérések kimutatása, amely a technikában megnyilvánuló sajátosságok mellett (HORVÁTH-SIMON 2003, 110–111; OROSS 2002, 301–302), bizonyos kerámiaformák, díszítésmódok lelőhelyenként eltérő jellegében mutatkoznak meg. A Balaton-Lasinja kultúrán belül például csak egy kisebb régióra, Zala megye belső területeire jellemző a sötét kannelúrozott kerámia. Jelenleg még nem világos, hogy e különbségek csak helyi jellegzetességek, vagy esetleg időrendi eltéréseket tükröznek. Stratigráfiai és kerá-

miatipológiai megfigyelések alapján belső időrend megállapítására eddig csak Horvátország, Szlovénia, Karintia és Stájerország területéről van adat (DIMITRIJEVIĆ 1976, 80; DIMITRIJEVIĆ 1979; MARKOVIĆ 1983, 262; MARKOVIĆ 1994, 161; OBEREDER 1989, 80; RUTTKAY 1996, 44–46; KRAMER 1988, 64), ezek azonban a dunántúli lelőhelyekre nem vonatkoztathatóak.

Jelenleg egységet alkotva különbség mutatkozik Szlovénia, Horvátország, Karintia és Stájerország (KOROŠEC 1958; MARKOVIĆ 1984; MARKOVIĆ 1985; MARKOVIĆ 1994, Taf. 20–24; RUTTKAY 1996), valamint a Dunántúl belső területének leletanyaga között. Az előbbi körhöz kapcsolódik a Somogy megyéből legutóbb bemutatott, a bemélyített díszítést fokozottabban alkalmazó Dráva melléki leletanyag, míg a megye északi részéből származó lelőhelyek leletegyüttese inkább a mélyített díszítés jelentéktelenebb mértékű alkalmazásával jellemezhető észak-dunántúli, alsó-ausztriai leletkörhöz kapcsolódhatnak (SOMOGYI 2000, 41).

Az Alpok nyúlványainak keleti peremén Vas megyéből újabban ismertté vált lelőhelyek a nyugat-keleti völgyekben és a Rába folyó közelében fekvő lelőhelyekkel alkotnak bizonyos egységet. Hasonló leletanyag található a Muránál és Szlovénia belső területein, láncot alkotva a későbbi Borostyánút vonalán a Száva völgyéig. A kultúra kezdetétől fennálló, itt húzódó kapcsolatok révén a kultúra kialakulási folyamata a Dunántúl többi részétől eltérő lehetett és szorosabb kapcsolat állhatott fenn a kultúra szlovéniai klasszikus fázisával (KÁROLYI 1992, 71; OROSS 2002, 302–303). Gyakoribb a díszítetlen kerámia, csak elvétve jelenik meg a kannelúrázott, illetve bekarcolt vonalköteg dísz, esetleg grafitozás (OROSS 2002, 293, 6. ábra 5–6; KÁROLYI 1992, 55–56, 6. kép; 44. tábla 1–4; 45. tábla 10). A területen ritkán előfordul a pontsorról kísért, illetve a fogazott vonalköteg díszítés (KÁROLYI 1992, 44. tábla 1; 45. tábla 10) és jellegzetes a kerámia kavicsos soványítása is.

A Zala megye területén található lelőhelyek, a közöttük megfigyelhető lokális különbségek ellenére is egységes, a szlovéniai, és a fentebb említett területek lelőhelyeitől eltérő jellegzetességet mutatnak fel, mint pl. a kannelúrázás díszítés erőteljes, gyakori alkalmazása. Ebből a körből kilóg a szlavóniai területek és a legfontosabb magyarországi lelőhelyek — Nagykanizsa (KALICZ 1973); Keszthely-Fenekpuszta (KALICZ 1973a); Nagykapornak (HORVÁTH 1991); Andrásida (HORVÁTH 2002) — között fekvő, maga nemében egyedülálló Letenye-Szenterkeszdombon feltárt településrészlet, amelynek különleges jellegét, az ismeretlen rendeltetéssel létre-

hozott erősítés mellett, az edénytípusokban és díszítésmódokban testet öltő sajátosságok is hangsúlyozzák (KALICZ 1995a). Különösen jellegzetesek a redukciós égetéssel készült fekete kannelúrázott korsók, gyakran grafitbevonattal. A kannelúrák mellett a bemélyített díszítés is megjelenik, míg a pontsorról kísért vonalköteg dísz meglepően kevés. Ez a díszítés a kannelúrával ellentétben, mint fentebb említettük, mindenekelőtt Szlovéniában általános, és Nyugat-Karintiában is megjelenik. A legtöbb Zala megyei lelőhelyen azonban nem jellemző: Nagykanizsa (KALICZ 1973, 10–15. tábla); Andrásida (HORVÁTH 2002, 1–5. ábra), vagy csak szórványosan jelenik meg a benyomott pontsor dísz: Zalavár-Basasziget (2. kép 1); Keszthely-Fenekpuszta II (KALICZ 1973a, 5. ábra 4); Gellénháza (HORVÁTH–SIMON 2003, 26. ábra 10); Nagykapornak (HORVÁTH 1991, 4. kép 1–5); Zalaszentbalázs-Pusztatető (BÁNYFY 1995, 25. tábla 97; 28. tábla 118; 29. tábla 121–122). Letenyén az egyik legkülönlegesebb díszítőmotívum a bekarcolt hálóminta, amelynek párhuzamai csak a Bodrogkeresztúr kultúrában fordulnak elő. Összességében megállapítható, hogy a lokális különbségek mellett lényeges tipológiai eltérés nem tapasztalható a megye északi- és déli területén eddig előkerült lelőhelyek leletegyütteseiben. Letenye példája alapján azonban felvethető, hogy Somogy megyéhez hasonlóan, egyes kerámiai sajátosságokon keresztül bizonyos lelőhelyek esetében eltérések mutatkozhatnak a megye északi és déli területein fekvő lelőhelyek között. Ezt a képet erősíti meg a Dunántúl peremterületén fekvő Tornyiszentmiklósról legutóbb P. Barna Judit által közölt leletegyüttes, amely a kerámiatechnikában és díszítésmódban megmutakozó különbözőségek alapján erőteljesebben kapcsolódik a Vas megyei, szlovéniai és nyugat-horvátországi lelőhelyekhez (P. BARNA 2003, 50–51).

A Zalavár-Basaszigeten feltárt leletegyüttesben a Balaton-Lasinja kultúra valamennyi klasszikusként leírt sajátossága felismerhető. Jellegzetességei alapján jól beilleszthető a kultúra — Dunántúl peremterületéről és Szlovéniából megismert leletektől jól elkülöníthető — Zala megyei lelőhelyei közé. A lelőhelyek között különbséget néhány edénytípus jelenléte vagy hiánya, a díszítésben felismerhető nem lényegi eltérések jelenthetnek. A lelőhelyek többségével megegyezően Basaszigeten is vezértípust képviselnek az egyfűlű korsók (5. kép 1–15, 17), valamint a behúzott peremű és bikónikus tálak variációi (2. kép 1–10; 3. kép 1–11; 4. kép 1, 4, 7). Jellegzetes és szinte kizárólagos a kannelúra alkalmazása (2. kép 1–5, 7–8; 3. kép 1–3, 10; 4. kép 2, 8, 11; 5. kép 1–17), a szlovéniai leletegyüttesek meghatározó jellegzetességei, mint a pontsor dísz, és a bemélyített

díszítés csak ritkán jelenik meg, és nem jellegzetes (2. kép 1). A kerámia viszonylag gyenge minőségűnek tartható, bár az épen megmaradt darabok alapján az edények felülete gyakran polírozott volt. A grafitozás és a fekete fényezett kerámia hiányzik a lelőhely anyagából. Ez a fajta kerámia a Balaton-Lasinja kultúra területén csak egy szűkebb területen, elsősorban Zala megye bizonyos lelőhelyein fordul elő, pl. Andrásbányán (HORVÁTH 2002, 257) és Letenyén (KALICZ 1995a).

Az edénytípusok és díszítésmódok tekintetében a basaszigeti település kerámiájához legközelebb a Keszthely-Fenekpusztáról bemutatott lelőhelyek anyaga áll (KALICZ 1973a, 1–5. ábra). Itt is ritkán, de megtalálható a kannelúras díszítés ívelt változata (KALICZ 1973a, 2. ábra 4; 5. ábra 2) és hasonló a tálak, korsók díszítésmódja is (KALICZ 1973a, 4. ábra 1–3). Ugyanakkor a Basaszigeten elvéve megjelenő pontsors dísz itt hiányzik a leletanyagból. Hasonló formájú és díszítésű korsók, illetve tálak találhatóak a letenyei lelőhelyen is (KALICZ 1995a, 10. ábra 1a-b; 11. ábra 11a-b; 16. ábra 2a-b, stb). Az edénytípusok összetétele azonban a lelőhelyek között igen jelentős, jelenleg még ismeretlen okokból fakadó különbözőséget mutat. A nagykapornaki leleteket ugyancsak a kannelúras díszítés dominanciája, valamint a karcolt díszítés kisebb arányú és a bebökött pont szórványos előfordulása jellemzi (HORVÁTH 1991, 118). A kannelúra domináns előfordulása karakterizálja a Nagykanizsa-Sáncról publikált leletgyűjtést is, amelyet elsősorban a fényezett fekete kerámia gyakori megjelenése különböztet meg a basaszigeti leletektől (KALICZ 1973, 10. tábla).

Összefoglalóan megállapítható, hogy a basaszigeti település kerámiaanyaga jól illeszkedik a Balaton-Lasinja kultúra „klasszikus” leleteit tartalmazó, csekély tipológiai különbségeket felmutató Zala megyei lelőhelyeinek sorába (BÁNYFŐ 1985; 1994; 1995; HORVÁTH 1991; 2002; KALICZ 1973; 1973a; 1995a; 2003; HORVÁTH–SIMON 1994; 2003; stb). Az egységes, mégis eltérő színű lelőhelyek között mutatkozó eltérések oka jelenleg nem világos. Miután a lelőhelyek többsége egyéni vonásokat mutat fel, és jelenleg azonos jegyekkel jellemezhető horizontok nem ismerhetők fel, a különbségeket inkább lokális, mint kronológiai jelentőségűnek tartjuk. Ezt támasztja alá a basaszigeti lelőhely vizsgálata is, amelynek kerámiájában, a település huzamosabb fennállása ellenére sem mutatható ki alapvető változás. A jelenleg rendelkezésünkre álló források alapján más lelőhelyek alapján sem látunk lehetőséget a kultúra belső tagolásának megállapítására.

Jelentős eltérést mutatnak a Ludanice és a Balaton-Lasinja kultúrák határterületén, Győr környékén, a

Hanság vidékén ismertté vált középső rézkori lelőhelyek (T. NÉMETH 1994; M. EGRY 1999; 2001; 2003). Jelenlegi ismereteink szerint ezen a területen csak szórványosan jelenik meg vagy teljességgel hiányzik a Balaton-Lasinja kultúrát „klasszikusan” meghatározó kannelúras díszítés. Amennyiben megtalálható, úgy annak inkább bemélyített vagy karcolt változata fordul elő, eltérő motívumokkal (pl. Lébény-Kaszás-domb: T. NÉMETH 1994, 8. kép 12). Díszítetlen formában jelenik meg az egyfülű korsó (M. EGRY 1999, 15. tábla 1–2), a bikónikus és behúzott peremű edényeket pedig a plasztikus díszítés változatossága jellemzi (M. EGRY 1999, 1. tábla 1; 2. tábla 1; T. NÉMETH 1994, 15. ábra 1–3, stb). A területen előforduló kétfülű csészék, a váza formájú edények típusa (M. EGRY 1999, 16. tábla), a füles tál típus, valamint a plasztikus díszek formavilága (T. NÉMETH 1994, 1–3) a Ludanice kör felé mutatnak (PAVÚK–BÁTORA 1995, 2–3, 7–8; M. VIRÁG 1995; 1997; 2002; HORVÁTH 2003).

A Balatontól északra fekvő területekről nagyobb feltárások hiányában jelenleg csak feltételezéseink lehetnek (M. VIRÁG 1999). A Ludanice kultúra korábban általunk vázolt magyarországi elterjedési területét (M. VIRÁG 1995) és a Győr környéki területeket tekintve azonban ebben a térségben is a késő Lengyel hagyományok erőteljesebb érvényesülésével kell számolni, amelyet a déli Balaton-Lasinja hatások különböző mértékben, észak felé haladva fokozatosan gyengülve színezték át. A Balatontól északra fekvő területeken az anyagi kultúrában olyan jelentős eltérések látszanak kibontakozni, amelyek alapján nyilvánvaló, hogy a Balaton-Lasinja kultúra dunántúli létezésének megállapításakor és elterjedési területének feltételezésekor alaposabban megismerhető (KALICZ 1970; KALICZ 1973a; stb), nagyon jellegzetes díszű Keszthely környéki, belső zalai leletek tipológiája nem általánosítható az egész elterjedési területre.

Összefoglalás

A jelenleg rendelkezésre álló információbázis alapján a korábban egységként körvonalazott Balaton-Lasinja kultúra dunántúli települési területén regionális különbségek látszanak kibontakozni. A kultúra klasszikusként körvonalazott leletanyaga Zala megye szűkebb területeire korlátozódik, elterjedési határa a korábban megállapítottól jóval délebbre húzható meg.

Valószínűleg elkülönül a Dunántúl Balatontól északra fekvő, ma még kevésbé ismert területe, ahol a késő Lengyel hagyományok erőteljesebb továbbélése mellett Balaton-Lasinja hatások is érvényesülhettek. Konkrét összefüggésekre utalnak a Győr környékén ismertté vált, Balaton-Lasinja és Ludanice kultúrák

határzónájához tartozó települések, amelyek esetében a Marcal völgyén keresztül érvényesülő kapcsolatok révén e két kultúrkör egyidejű megtelepülésével, anyagi kultúrájának keveredésével számolhatunk.

Kerámiájukat tekintve ugyancsak elkülönülnek a Szlovéniához közeli Dráva mentén és az Alpok lábainál található lelőhelyek.

A Balaton-Lasinja kultúra belső kronológiájának felvázolása a jelenlegi adatok alapján nem lehetséges. Zalavár-Basasziget értékelése és az egyes települések leletegyütteseiben tapasztalható sajátosságok alapján a lelőhelyek között jelenleg kimutatható nem lényegi

eltérések inkább lokális, semmint kronológiai jelentőségűnek tarthatóak.

A kultúra belső időrendi vázának megalkotásához szükséges valódi időrendi különbözőség kimutatása csak bőséges, tipológiailag részletesen értékelhető leletanyaggal és stratigráfiai adatokkal is rendelkező települések feltárása esetén lehetne lehetséges, amelyek vizsgálata alapján azonos jegyeket, esetleg külső kapcsolatokat is felmutató leletegyüttesekkel rendelkező lelőhelyek horizontjainak megállapítása lehetővé válhat. A kérdésben további előrelépés csak újabb leletegyüttesek közzétételétől várható.

Jegyzetek:

- ¹ Ezúton szeretném megköszönni a Balatoni Múzeum igazgatójának Müller Róbertnek, valamint a Zala Megyei Múzeumok Igazgatóságának, hogy a település folyamatos kutatásának lehetőségét biztosította számomra.
- ² A cikk lektorálásáért Kalicz Nándornak, a rajzok nyomdai előkészítéséért Csernus Erzsébetnek tartozom köszönettel.

Irodalom:

- BÁNFFY 1985
Bánffy E: *Kultikus rendeltetésű leletegyüttes a Kis-Balaton középső rézkorából*. — *A Middle Copper Age cult assemblage from the Little Balaton Area*. ArchÉrt 112 (1985) 187–192.
- BÁNFFY 1990
Bánffy, E.: *Übergang des Spätneolithikums in der Kupferzeit im Komitat Zala*. ZalMúz 1 (1990) 67–70.
- BÁNFFY 1994
Bánffy E: *A Balaton-Lasinja kultúra leletei Balaton-magyaród-Homoki dűlőről*. — *Funde der Balaton-Lasinja-Kultur in Balatonmagyaród Homoki-Flur*. ZalMúz 5 (1994) 239–249.
- BÁNFFY 1994a
Bánffy E.: *Újkőkori és rézkori települések Hahót és Zalaszentbalázs határában*. — *Neolithische und kupferzeitliche Siedlung in der Gemarkung von Hahót und Zalaszentbalázs*. ZalMúz 5 (1994) 97–147.
- BÁNFFY 1995
Bánffy, E.: *Neolithic and Copper Age settlements at Hahót and Zalaszentbalázs (Zalaszentbalázs-Pusztatető, Hahót-Szartóri I–II)*. Antaeus 22 (1995) 157–194.
- BÁNFFY 1995a
Bánffy, E.: *South-West Transdanubia as a mediating area. On the cultural history of the Early and Middle Chalcolithic*. Antaeus 22 (1995) 157–187.
- BÁNFFY 1995b
Bánffy, E.: *Über den Ausklang der Lengyel-Kultur in Transdanubien*. In: *Neuere Daten zur Siedlungsgeschichte und Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens*. Hrsg.: Kovács, T. Budapest 1995, 11–28.
- BÁNFFY 1996
Bánffy, E.: *Vinča impacts on Late Neolithic/Early Chalcolithic Transdanubia*. In: *The Vinča culture, its role and cultural connections*. Ed.: Draşovean, F. Timişoara 1996, 323–333.
- BÁNFFY 1999
Bánffy E.: *Újabb adatok a Nyugat-Dunántúl őskorának kereskedelmi és kulturális útvonalaihoz*. — *Data to the trade and cultural routes of Prehistoric*

- Western Transdanubia. Savaria 24/3 (1999) 51–54.
- P. BARNÁ 2003
P. Barna J.: *Középső rézkori és késő bronzkori településrészletek Tornyiszentmiklósról*. Régkut (2001) 2003, 47–63.
- DIMITRIJEVIĆ 1961
Dimitrijević, S.: *Problem neolitá i eneolitá sjeverozapadnoj Jugoslavii. — Problem des Neolithikums and Äneolithikums in Nordwestjugoslawien*. OA 5 (1961) 5–85.
- DIMITRIJEVIĆ 1976
Dimitrijević, S.: *Idolplastika u lasinskoj kulturi. — Die Idolplastik in der Lasinja Kultur*. GCBI 13 (1976) 77–88.
- DIMITRIJEVIĆ 1978
Dimitrijević, S.: *Zur Frage der Genese und der Gliederung der Vučedoler Kultur in dem Zwischensturmlande Donau-Drau-Save*. VAMZ 10–11 (1977–78) 1978, 1–84.
- DIMITRIJEVIĆ 1979
Dimitrijević, S.: *Lasinjska kultura*. In: Praistorija jugoslavenskih zemalja 3. Eneolitsko doba. Hrg.: Benac, A. Sarajevo 1979, 137–181.
- M. EGRY 1999
M. Egrý I.: *Javarézkori település nyomai Ménfőcsanak határában*. Arrabona 37 (1999) 11–64.
- M. EGRY 2001
M. Egrý I.: *Beszámoló a Győr-Marcalváros-bevásárlóközpont területén végzett megelőző régészeti feltárásokról*. Arrabona 39 (2001) 57–78.
- M. EGRY 2003
M. Egrý I.: *Rézkori településrészlet Mosonszentmiklós-Egyéni földek lelőhelyen. — Das Detail einer kupferzeitlichen Siedlung auf dem Fundort Mosonszentmiklós-Egyéni földek*. MFMÉ – StudArch 9 (2003) 95–100.
- HORVÁTH 1991
Horváth L. A.: *Rézkori település Nagykapornakon. — Die kupferzeitliche Siedlung bei Nagykapornak*. ZalMúz 3 (1991) 113–135.
- HORVÁTH 1996
Horváth, L. A.: *Die Balaton-Lasinja-Kultur und ihre südliche Beziehungen*. In: The Vinča culture, its role and cultural connections. Ed.: Draşovean, F. Timişoara 1996, 335–350.
- HORVÁTH 2002
Horváth, L. A.: *Die Siedlung der Balaton-Lasinja Kultur in Zalaegerszeg-Andráshida, Friedhof (Komitat Zala, Ungarn)*. Antaeus 25 (2002) 255–282.
- HORVÁTH 2003
Horváth L. A.: *Rézkori temetkezés a Budapest-aquincumi gázgyár mellett*. In: Vándorutak-Múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére, 60. születésnapja alkalmából. Szerk.: Viga Gy. et al. Budapest 2003, 257–267.
- HORVÁTH-SIMON 1994
Horváth L. A – H. Simon K.: *A neolitikum és rézkor Zalaegerszeg környékén*. In: Zalaegerszeg évszázadai. Város történeti tanulmányok. Szerk.: Kapiller I. Zalaegerszeg 1997, 7–48.
- HORVÁTH-SIMON 2003
Horváth, L. A. – H. Simon, K.: *Das Neolithikum und die Kupferzeit in Südwesttransdanubien*. Budapest 2003.
- KALICZ 1969
Kalicz N.: *A rézkori balatoni csoport Veszprém megyében. — Die kupferzeitliche Balaton-Gruppe in Komitat Veszprém*. VMMK 8 (1969) 83–91.
- KALICZ 1970
Kalicz N.: *A balatoni csoport emlékei a Dél-Dunántúlon. — Funde der Balaton-Gruppe in Südtransdanubien*. JPMÉ 14–15 (1969–1970) 1970, 75–96.
- KALICZ 1971
Kalicz N.: *Letenye, Szentkeresztomb (Kom. Zala, Kr. Letenye)*. MittArchInst 1 (1971) 108–110.
- KALICZ 1973
Kalicz, N.: *Siedlungsfunde der Balaton-Gruppe in Nagykanizsa*. MittArchInst 4(1973) 19–24.
- KALICZ 1973a
Kalicz, N.: *Über die chronologische Stellung der Balaton-Gruppe in Ungarn*. In: Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur. Hrg.: Chropovský, B. Bratislava 1973, 131–165.
- KALICZ 1982
Kalicz N.: *A Balaton-Lasinja kultura történeti kérdései és fémleletei. — The historical Problems of the Balaton-Lasinja Culture and its Metal Finds*. ArchÉrt 109 (1982) 3–16.
- KALICZ 1991
Kalicz, N.: *Beiträge zur Kenntniss der Kupferzeit im ungarischen Transdanubien*. In: Die Kupferzeit als historische Epoche. Ed.: Lichardus, J. Bonn 1991, 347–387.
- KALICZ 1995
Kalicz, N.: *Die Balaton-Lasinja-Kultur in der Kupferzeit Südost- und Mitteleuropas*. In: Neuere Daten zur Siedlungsgeschichte und Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens. Hrg.: Kovács, T. Budapest 1995, 37–51.
- KALICZ 1995a
Kalicz, N.: *Letenye-Szentkeresztomb. Eine Siedlungsplatz der Balaton-Lasinja Kultur*. In: Neuere Daten zur Siedlungsgeschichte und Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens. Hrg.: Kovács, T. Budapest 1995, 61–106.
- KALICZ 2003
Kalicz N.: *Az újkőkori és rézkori megtelepedés maradványai a nagykanizsai Inkey-kápolna mellett*. ZalMúz 12 (2003) 7–49.
- KÁROLYI 1992
Károlyi M.: *A korai rézkor emlékei Vas megyében*. Szombathely 1992.
- KOROŠEC 1958
Korošec, J.: *Eine neue Kulturgruppe des späten Neolithikums in Nordwestjugoslawien*. Acta ArchHung 9 (1958) 85–93.
- KRAMER 1988
Kramer, D.: *Frühe Bauernkulturen in der Steiermark*. Feldbach 1988.

MARKOVIĆ 1983

Marković, Z.: *Prilog poznavanju razvijene i kasne Lasinske kulture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. — Ein Beitrag zur Kenntnis der entwickelten und späten Ladinja-Kultur in NW Kroatien.* PdravZbornik 1983, 251–262.

MARKOVIĆ 1984

Marković, Z.: *Zu einigen Fragen des Neolithikums, Äneolithikums und der Bronzezeit im Gebiet von Nasice und Dakovo.* Zagreb 1981, 13–29.

MARKOVIĆ 1985

Marković, Z.: *Problem ranog eneolita u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj — Zum Problem des frühen Aneolithikums in NW Kroatien.* VAMZ 18 (1985) 1–34.

MARKOVIĆ 1994

Marković, Z.: *Sjeverna Hrvatska od Neolita do Brončanog Doba. — Nordkroatien vom Neolithikum bis zur Anfang der Bronzezeit.* Koprivnica 1994.

T. NÉMETH 1994

T. Németh, G.: *Vorbericht über die spätneolithische und frühkupferzeitliche Siedlungsspuren bei Lébény (Westungarn).* JAMÉ 36 (1994) 241–261.

OBEREDER 1989

Obereder, J.: *Der Wildoner Schlossberg in der frühen Kupferzeit.* MKHLS 2 (1989) 7–9, 27–30.

OROSS 2002

Oross, K.: *Funde der Balaton-Lasinja Kultur aus Sé-Doberdó und Körmend-Várkert.* Antaeus 25 (2002) 283–324.

PAVÚK 2000

Pavúk, J.: *Das Epilengyel/Lengyel IV als kulturhistorische Einheit.* SlovArch 48 (2000) 1–26.

PAVÚK-BÁTORA 1995

Pavúk, J. – Batora, J.: *Siedlung und Gräber der Ludanice-Gruppe in Jelšovce.* Nitra 1995.

RUTTKAY 1976

Ruttikay, E.: *Beitrag zum Problem des Epi-Lengyel Horizontes in Österreich.* ArchAust 13 (1976) 285–319.

RUTTKAY 1991

Ruttikay, E.: *Das Ende des Donauländischen Welt und Südosteuropa.* MAGW 121 (1991) 159–181.

RUTTKAY 1994

Ruttikay, E.: *Neue Tonstempel der Kanizianberg-Lasinja-Gruppe.* MAGW 123–124 (1993–1994) 1994, 221–238.

RUTTKAY 1995

Ruttikay, E.: *Jungneolithikum.* In: Lenneis, E. – Neugebauer-Maresch, Ch. – Ruttikay, E.: *Jungsteinzeit im Osten Österreichs.* St. Pölten–Wien 1995.

RUTTKAY 1996

Ruttikay, E.: *Zur Chronologie der Kanizianberg-Lasinja-Gruppe.* ArchÖst 7/2 (1996) 43–48.

SOMOGYI 2000

Somogyi K.: *A Balaton-Lasinja kultúra leletanyaga Somogy megyében. — Die Funde der Balaton-Lasinja Kultur im Komitat Somogy.* ComArchHung 2000, 5–48.

TASIĆ 1986

Tasić, N.: *Sopot-Lengyel, Lasinja und Boleráz Funde in Gardina am Bosut in der Nähe von Šid.* BBAMÉ 13 (1986) 51–56.

TASIĆ 1995

Tasić, N.: *Eneolithic Cultures of Central and West Balkans.* Belgrade 1995.

M. VIRÁG 1986

M. Virág Zs.: *Javarézkori rézleletek Zalavár-Basaszigetről. — Middle Copper Age Finds from Zalavár-Basasziget.* ArchÉrt 113 (1986) 3–14.

M. VIRÁG 1989

M. Virág, Zs.: *Jungsteinzeit und Frühkupferzeit. Mittelekupferzeit.* In: *Sieben Jahrtausende am Balaton.* Hrsg.: Müller, R. Mannheim 1989, 17–26.

M. VIRÁG 1990

M. Virág, Zs.: *Vorbericht über die Ergebnisse der Freilegung der kupferzeitlichen Siedlung von Zalavár-Basasziget.* Zalmúz 2 (1990) 70–79.

M. VIRÁG 1995

M. Virág, Zs.: *Die Hochkupferzeit in der Umgebung von Budapest und in NO-Transdanubien (Das Ludanice-Problem).* Acta ArchHung 47 (1995) 61–94.

M. VIRÁG 1996

M. Virág Zs.: *Középső rézkor.* In: *Évezredek üzenete a Láp világából. Régészeti kutatások a Kis-Balaton területén 1979–1992.* Szerk.: Költő L. – Vándor L. Kaposvár–Zalaegerszeg. 1996, 22–33, 30–31.

M. VIRÁG 1997

M. Virág Zs.: *Adatok Budapest középső rézkorához. A Remete barlang középső rézkori leletgyűjtése. — Angaben zur mittleren Kupferzeit von Budapest. Die mitteläneolithische Fundkomplex aus der Remete-Höhle.* BudRég 31 (1997) 5–40.

M. VIRÁG 1999

M. Virág, Zs.: *Problems of late Lengyel development in northern Transdanubia.* In: *Lengyel '99* (Abstract book). Veszprém 1999, 58.

M. VIRÁG 2002

M. Virág, Zs.: *Data on the Middle Copper Age archaeological topography of Budapest Environs. — Adatok Budapest középső rézkorának topográfijához.* BudRég 36 (2002) 93–114.

M. VIRÁG 2003

M. Virág, Zs.: *Settlement historical research in Transdanubia in the first half of the Middle Copper Age.* In: *Morgenrot der Kulturen. Frühe Etappen der Menschheitsgeschichte in Mittel- und Südosteuropa.* Festschrift für Nándor Kalicz zum 75. Geburtstag. Hrsg.: Jerem, E. – Raczy, P. Budapest 2003, 375–400.

M. VIRÁG 2004

M. Virág Zs.: *Településtörténeti és kronológiai kutatások a Dunántúlon és Budapest környékén a középső rézkor első felében.* PhD disszertáció (kézirat). Budapest 2004.

Middle Copper Age Ceramic Finds from Zalavár-Basasziget (Some considerations about the typology and chronology of the Balaton-Lasinja Culture)

Between 1984–1989, at Zalavár-Basasziget, which is located at the eastern edge of the Zalavár table land, a rescue excavation was carried out prior to works in the Small-Balaton region. The excavation covered 3200 m² and revealed a central part of a Balaton-Lasinja settlement (Fig. 1). I wish to thank to Róbert Müller, the director of the Museum of Balaton, also to the Directorate of the Museums of Zala County for providing possibility to undertake and continue research on the site.

The most prominent finds and features of the excavation, such as remains of upright constructions, have received considerable attention prior to this study (M. VIRÁG 1986; 1989; 1990; 1996; 2003). For this reason this paper investigates the most „typical“ object of the settlement, that is ceramic finds. The excavation at Zalavár-Basasziget revealed a relatively small number of ceramic objects. Alongside the foundations of buildings 167 pits were also revealed although only 36 exhibited suitable ceramic material for a typological analysis.

According to the superposition of the house foundations and the pits, three building periods could be identified (M. VIRÁG 2003, 380–384).

A very careful estimation of the life span of the upright timber structures suggests that the settlement lasted for approximately 100 years.

The typological characteristics of the ceramic finds from Basasziget show similarity to ceramic finds in other classic Balaton-Lasinja settlements in Zala-county, with only minor typological differences (BÁNYFY 1985; 1994; 1995; HORVÁTH 1991; 2002, KALICZ 1973; 1973a; 1995a; 2003; HORVÁTH-SIMON 1994; 2003). These sites are very similar in terms of material culture, although they show differences, which are considered to be local rather than chronological. This view seems to be supported by the

finds from Basasziget, where in spite of the relatively long life span of the settlement no fundamental changes in the ceramic material could be identified.

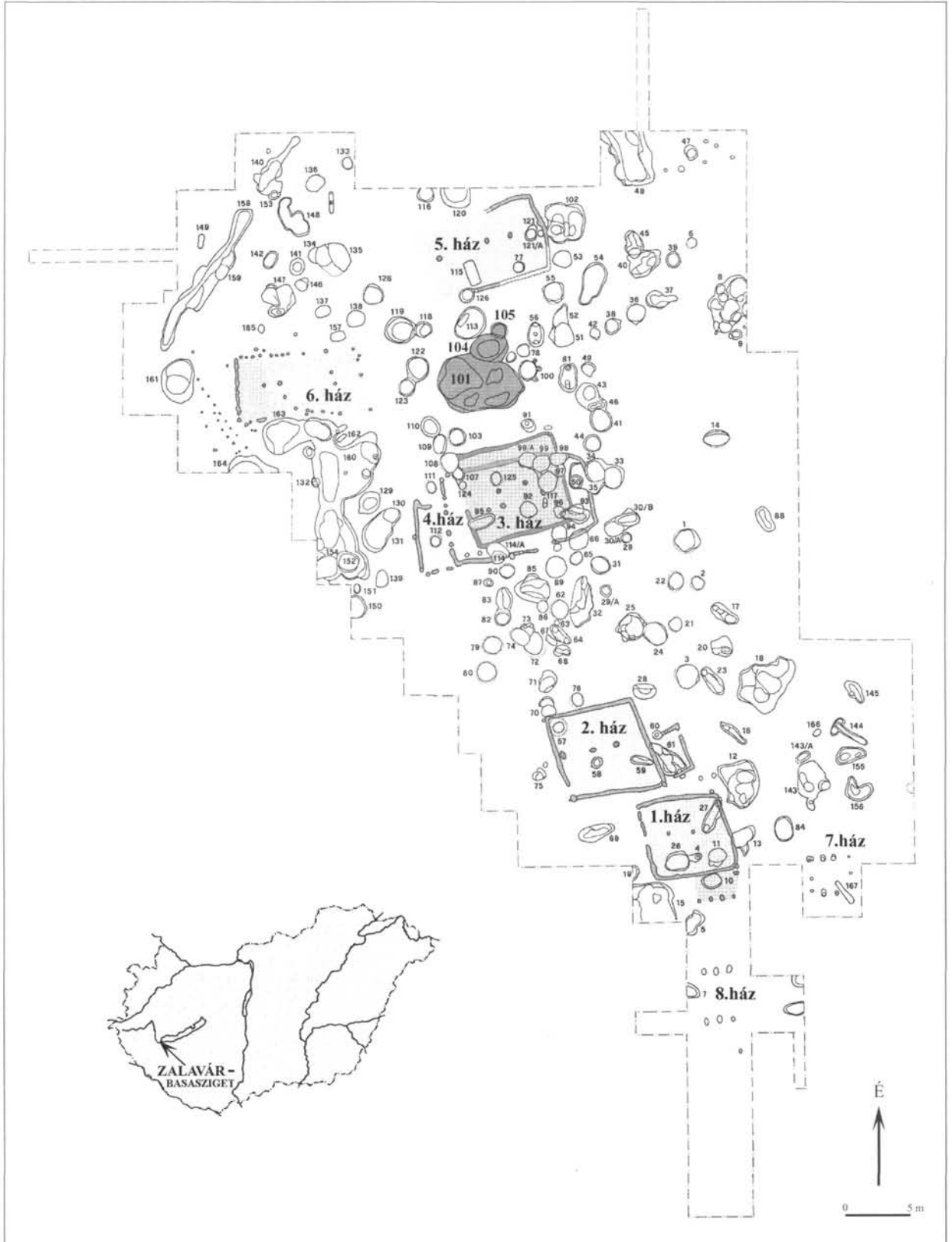
In previous studies the Balaton-Lasinja culture was thought to be homogeneous. On the basis on recent data, it can be assumed that regional differences emerged in Transdanubia. The finds of the classic phase of the Balaton Lasinja culture can be located to a smaller part of Zala County, but the border of the culture can be identified further south than it has previously been assumed.

Even though the material culture in Transdanubia north from Lake Balaton is little known, there is a high probability that a characteristic material culture can be identified there within which the traditions of both the Lengyel and Balaton-Lasinja cultures can be recognised. Furthermore, the relationship between the Ludanice and Balaton-Lasinja cultural groups can also be identified in settlements around Győr. This area is considered to be the borderland between the two cultural groups. Within the valley of the river Marcal, the interaction between the Ludanice and Balaton-Lasinja can be identified in terms of similarities in material culture, that also indicate their co-existence.

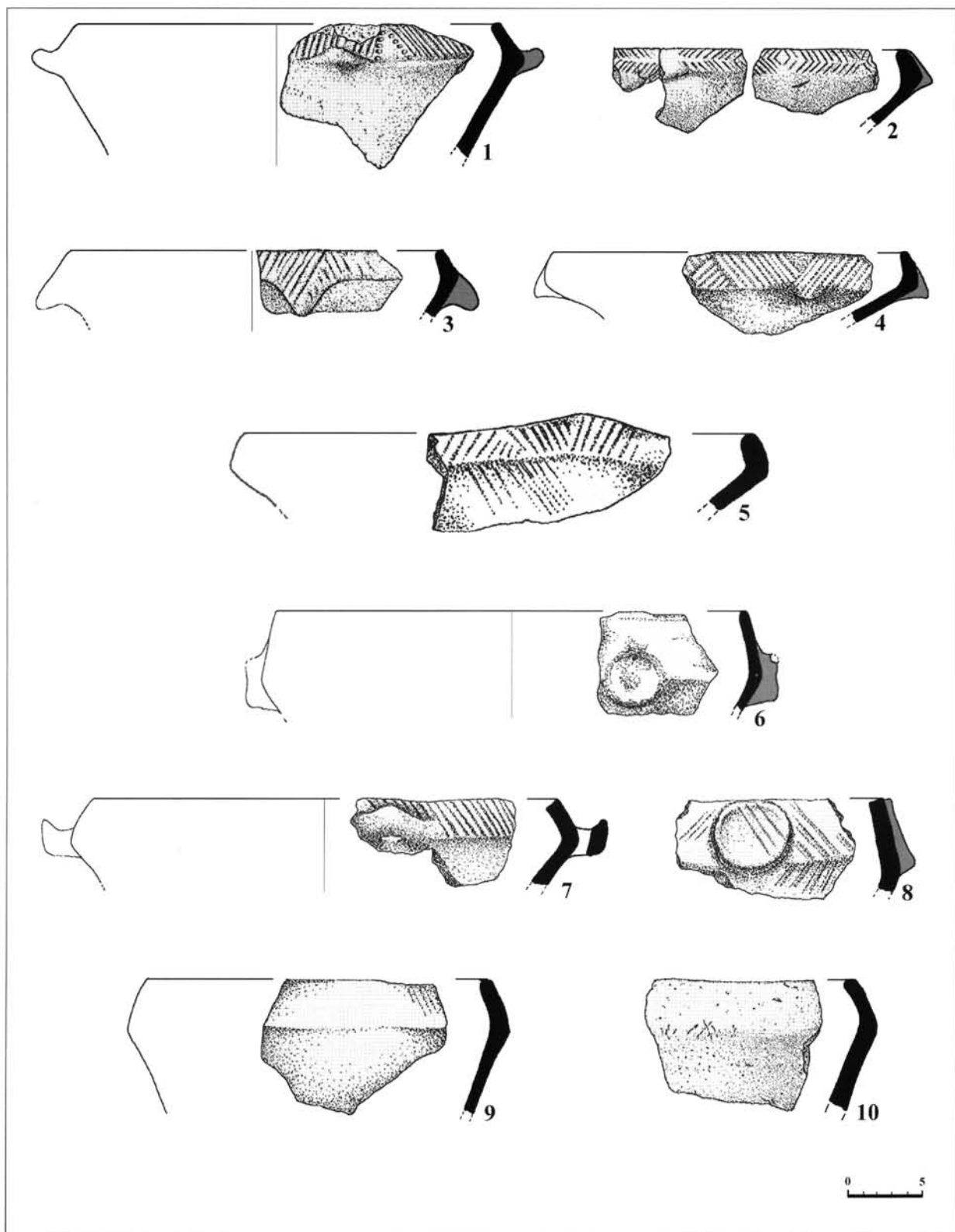
The material culture of the sites along the river Dráva, near Slovenia and the sites at the foothills of the Alps, shows considerable differences from the above discussed sites.

The available data does not allow assessment of the internal chronology of the Balaton-Lasinja culture. Evaluation of the data from Zalavár-Basasziget and from other excavations suggests that the differences between the sites in terms of material culture are a measure of local rather than chronological differences.

Translated by Eszter Kreiter

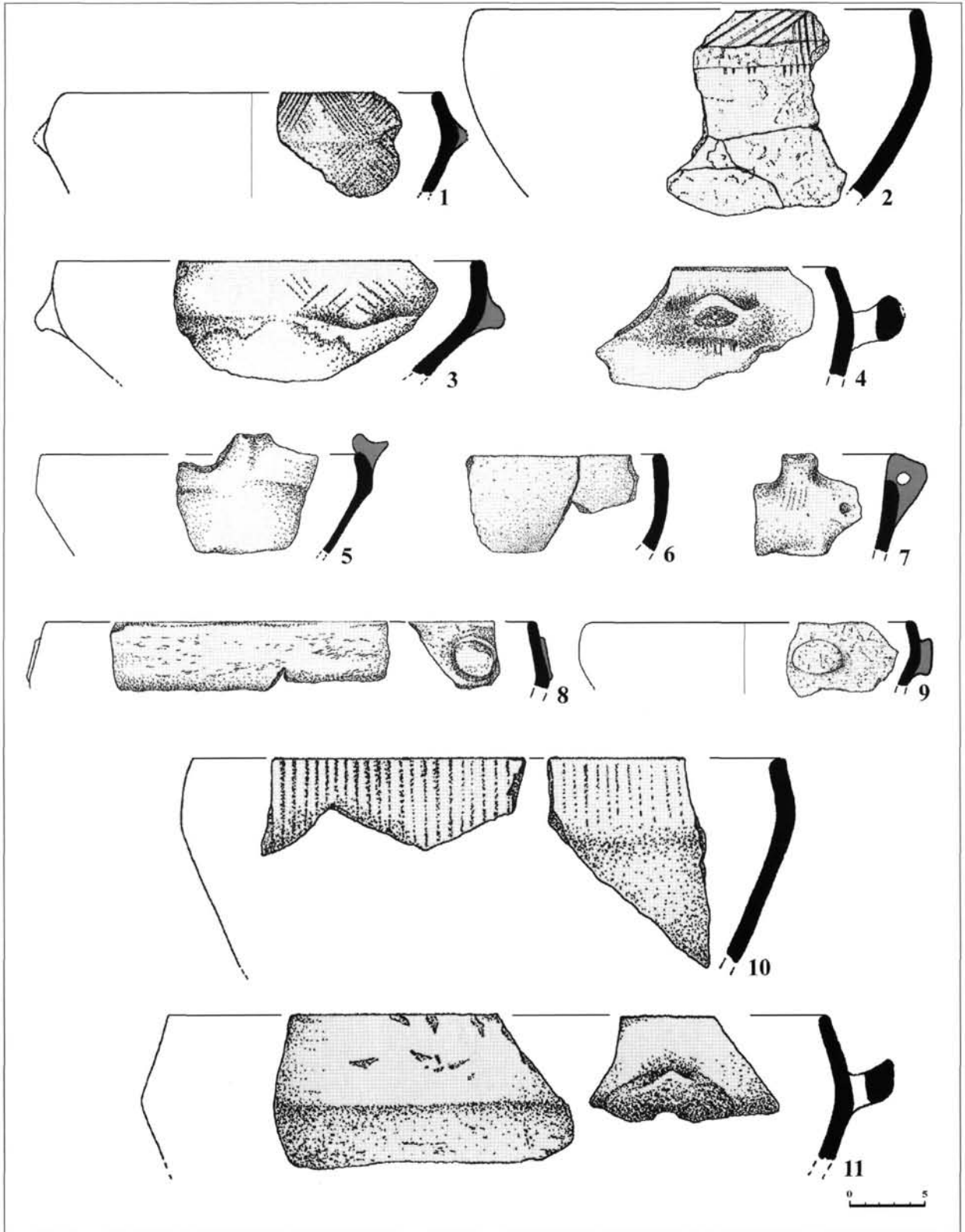
1. kép: Zalavár-Basasziget. A település feltárt részének összesítő térképe
Cumulative map of the excavated area of Zalavár-Basasziget

2. kép: Zalavár-Basasziget. Kerámiatípusok a Balaton-Lasinja kultúra településéről

Ceramic types of the settlement of Balaton Lasinja culture from Zalavár-Basasziget

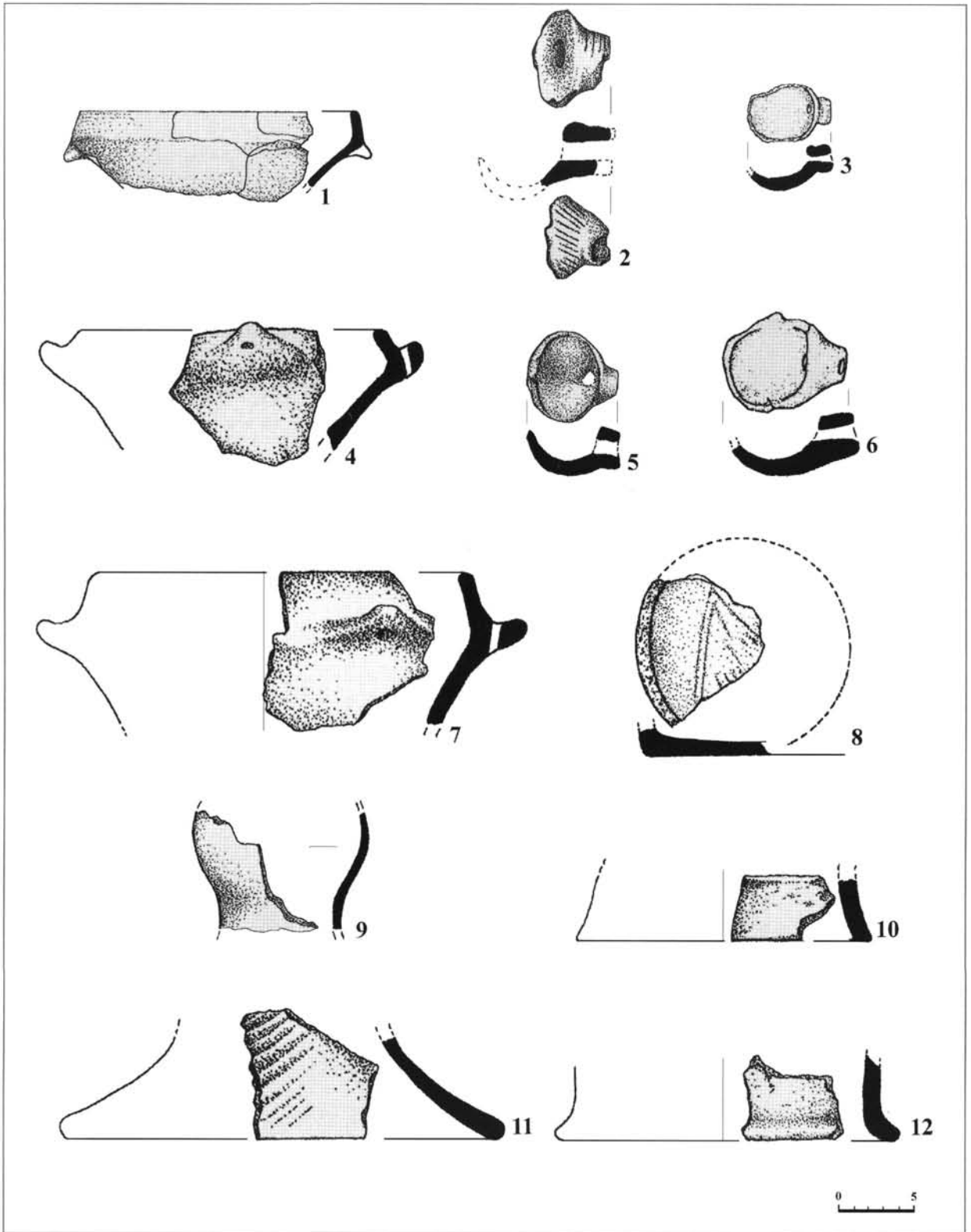
1: 3. objektum; 2: 33. objektum; 3: 35. objektum felett; 4: 104. objektum; 5: 143. objektum; 6, 9: 101. objektum;
7-8: 161. objektum; 10: 89. objektum

3. kép: Zalavár-Basasziget. Kerámia típusok a Balaton-Lasinja kultúra településéről

Ceramic types of the settlement of Balaton Lasinja culture from Zalavár-Basasziget

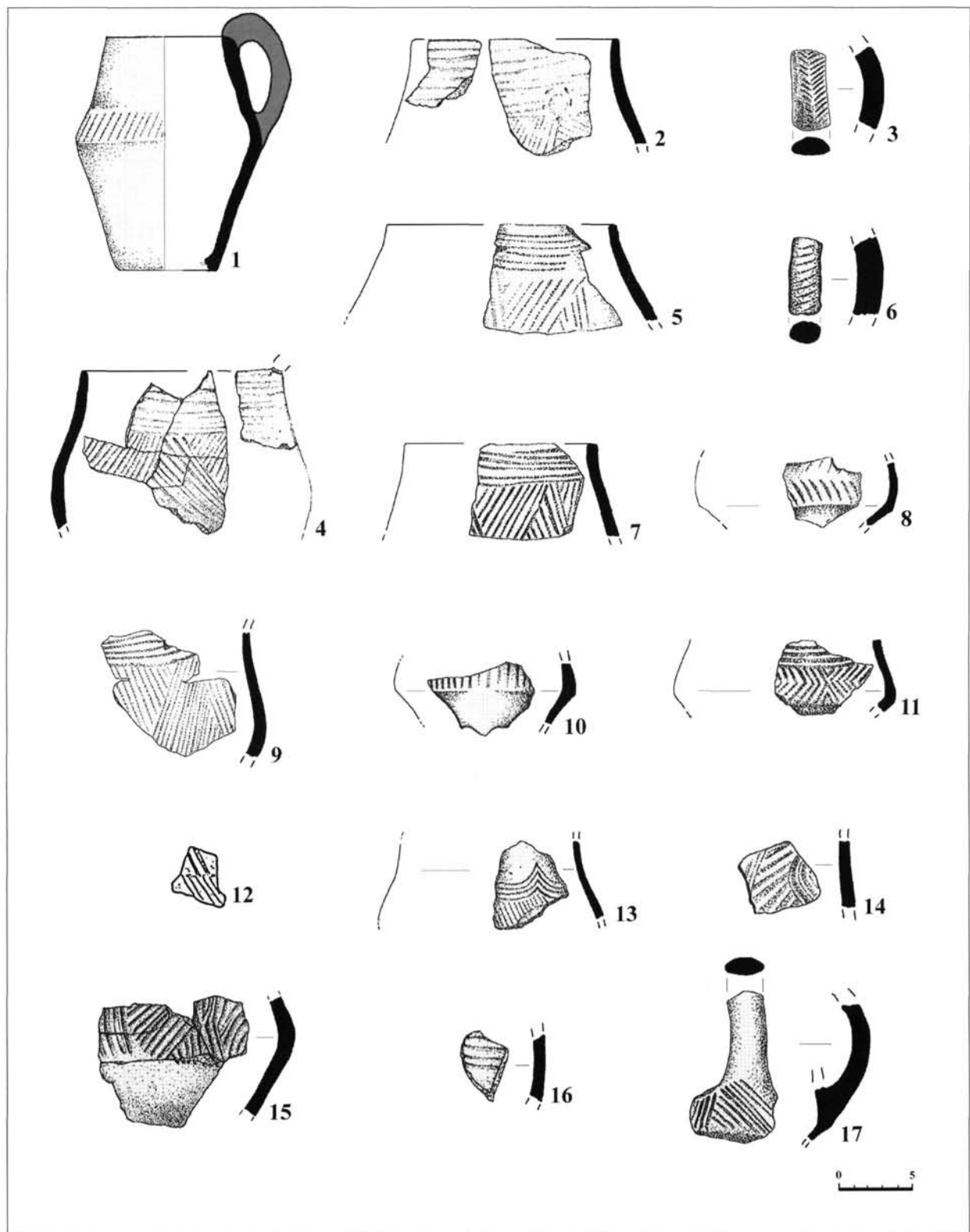
1: 91. objektum; 2, 6: 3. objektum; 3, 10: 143. objektum; 4: 118. objektum; 5, 7-8: 101. objektum; 9: 30/A objektum;
11: 147. objektum

4. kép: Zalavár-Basasziget. Kerámiatípusok a Balaton-Lasinja kultúra településéről

Ceramic types of the settlement of Balaton Lasinja culture from Zalavár-Basasziget

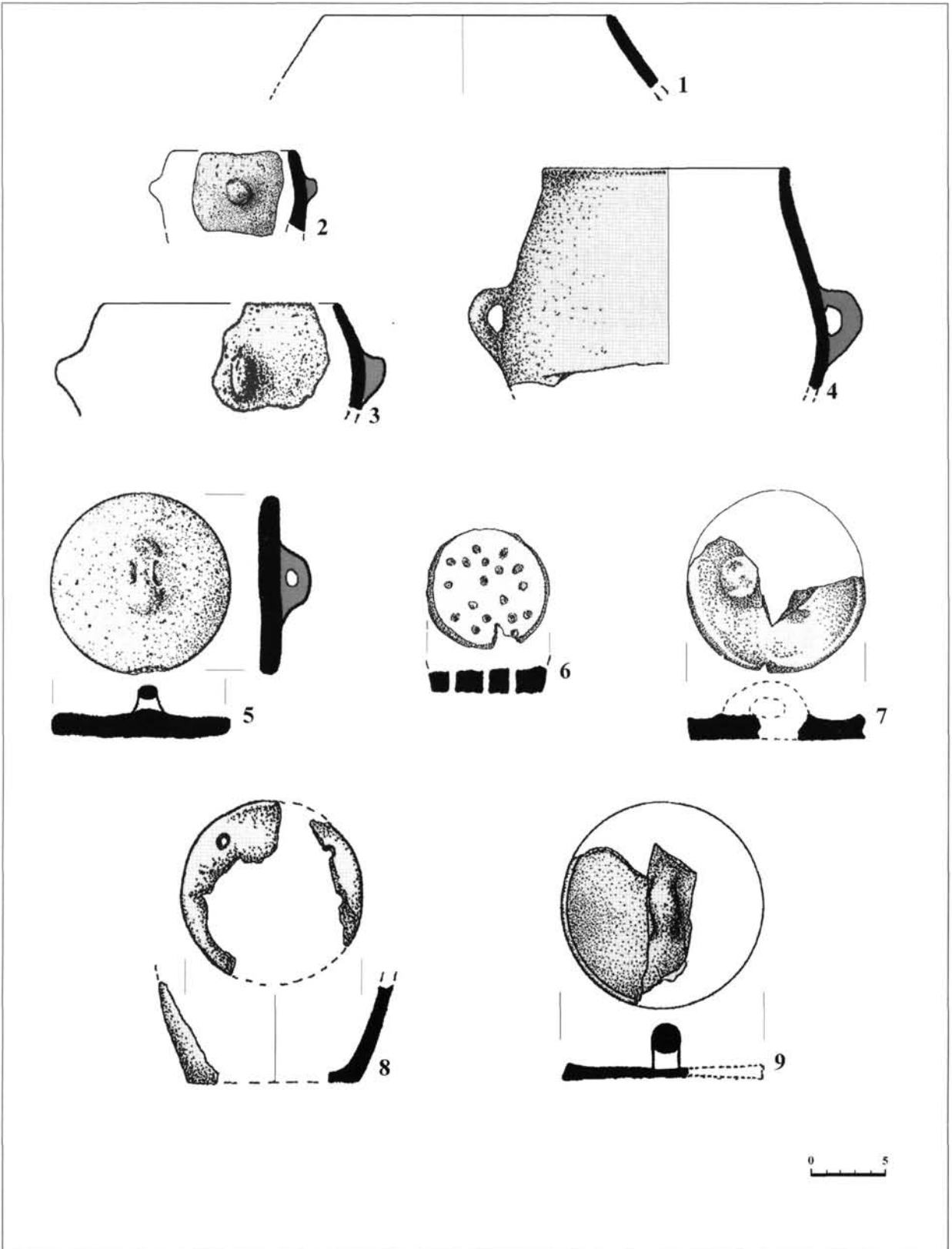
1, 5, 9: 101. objektum; 2: 104. objektum; 3: 42. objektum; 4, 7, 10, 11: 143. objektum; 6: 44. objektum; 8: 84. objektum;
12: 43. objektum

5. kép: Zalavár-Basasziget. Kerámiatípusok a Balaton-Lasinja kultúra településéről

Ceramic types of the settlement of Balaton Lasinja culture from Zalavár-Basasziget

1, 8: 156. objektum; 2, 4: 89. objektum; 5, 17: 122. objektum; 6: 104. objektum; 7: 128. objektum; 9: 105. objektum;
 10: 143. objektum; 11: 138. objektum; 12: 24. objektum; 13: 161. objektum; 14: 101. objektum; 15: 33. objektum;
 16: 35. objektum felett; 17: 122. objektum

6. kép: Zalavár-Basasziget. Kerámiatípusok a Balaton-Lasinja kultúra településéről

Ceramic types of the settlement of Balaton Lasinja culture from Zalavár-Basasziget

1, 4: 101. objektum; 2-3, 9: 33. objektum; 5: 62. objektum; 6: 154. objektum; 7: 114. objektum; 8: 143. objektum